

DESPRÉS D'ALMANSA. GUERRA I REPRESSIÓ AL PAÍS VALENCIÀ*

CARME PÉREZ APARICIO
Universitat de València

1. INTRODUCCIÓ

Els estudis sobre les conseqüències de l'abolició dels Furs i l'aplicació de la Nova Planta en els territoris de la Corona d'Aragó tenen ja una llarga trajectòria. Des de la decisiva i pionera obra de Joan Mercader,¹ fins avui dia, molts historiadors han contribuït a perfilar un panorama molt complet dels canvis transcendents que es van produir arran del triomf borbònic en la Guerra de Successió. En el cas valencià, les primeres passes d'aproximació, fetes per Marià Peset, van obrir el camí a altres historiadors, que han anat estudiant de manera sistemàtica i rigorosa els efectes del nou sistema de govern. Es tracta, en general i com no podia ser d'altra manera, d'estudis de caràcter institucional.² No obstant això, no són tan conegudes les conseqüències socials provocades per la Nova Planta. El treball de Josep M. Torras i Ribé sobre la repressió borbònica contra Catalunya és, sens dubte, una obra de referència,³ que no té, ara per ara, una rèplica en la historiografia valenciana, malgrat que han aparegut alguns

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació «Cambios y resistencias sociales en los territorios hispánicos del Mediterráneo occidental en la edad moderna», finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació (projecte núm. HAR2011-27898-C02.01).

1. JOAN MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1968.

2. Seria molt prolix fer una relació completa dels autors i de les obres sobre el tema. Per aquesta raó, amb el risc d'oblidar involuntàriament algú, recordarem, entre els autors, C. Corona, J. Correa, E. García, P. García, E. Giménez, V. Graullera, M. C. Irlés, H. Kamen, M. F. Mancebo, P. Marzal, P. Molas, C. Pérez, M. Peset, F. J. Palao, J. Pradells, J. Romeo i S. Romeu, i citarem, entre els estudiosos de les grans institucions, Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Militares en Valencia (1707-1808)*, Alacant, Diputació de Alicante, 1990; Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley*, Alacant, Universidad de Alicante, 1999; Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Los servidores del rey en la Valencia del siglo XVIII*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006; Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Felipe V y los valencianos*, València, Tirant Humanidades, 2011; Encarna GARCÍA MONERRIS, *La monarquía absoluta y el municipio borbónico: La reorganización de la oligarquía urbana en el ayuntamiento de Valencia (1707-1800)*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1991; María del Carmen IRLES VICENTE, *El régimen municipal valenciano en el siglo XVIII: Estudio institucional*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1996; María del Carmen IRLES VICENTE, *Al servicio de los Borbones. Los regidores valencianos en el siglo XVIII*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1996; Pere MOLAS RIBALTA, *La Audiencia borbónica del Reino de Valencia: 1707-1834*, Alacant, Universidad de Alicante, 1999.

3. JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2005.

articles relacionats amb el tema.⁴ En aquest sentit, el treball que aquí es presenta forma part d'un projecte d'investigació que pretén contribuir al coneixement de les implicacions socials de tota mena provocades per l'abolició dels Furs i la implantació de l'absolutisme.

2. LA VICTÒRIA BORBÒNICA. LA PÈRDUA DELS FURS I LA DOMINACIÓ MILITAR

La victòria d'Almansa obrí de bat a bat les portes del País Valencià a les tropes borbòniques i, amb elles, a l'aplicació de les mesures punitives previstes per Felip V en desembre de 1705, quan la capital del Regne proclamà rei l'arxiduc Carles. Eren només dues, però de conseqüències transcendents: la suspensió dels Furs i Privilegis i l'obligació de mantenir l'exèrcit a tota costa. Ben prompte, el gener de 1706, arribaren els primers contingents militars i, malgrat que en aquell moment no pogueren assolir l'objectiu de recuperar la capital i aplicar el càstig previst, el pas de l'exèrcit pel territori va anar deixant un rastre de destrucció i de represàlies contra aquelles poblacions que es resistiren a tornar a l'obediència del Borbó. Són coneguts els casos de Vila-real, Borriol, Quart, Sant Joan, Mutxamel i Ontinyent, entre d'altres, però el més significatiu de tots és el d'Oriola, ocupada per l'exèrcit borbònic l'octubre de 1706, després d'una fèrria resistència. Aleshores, a més de la destrucció a la que fou sotmesa i de l'exigència de fortes multes en diners i grans per al manteniment de les tropes, Felip V decidí establir allí el nou govern i nomenar lloctinent i capità general el bisbe de Cartagena, Don Lluís Belluga. Doncs bé, el jurament prestat per Belluga a la Seu es va fer seguint el ritual castellà i el nou virrei es va limitar a jurar els Furs i Privilegis que el rei es dignara mantenir en el futur.⁵

Amb aquests antecedents, la desfeta d'Almansa no albirava perspectives favorables per als valencians, ni per als austriacistes, ni per als borbònics. Per als pri-

4. Alguns d'aquests treballs han estat reunits per Ricardo FRANCH (ed.), *La sociedad valenciana tras la abolición de los Fueros*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2009.

5. Tot seguit, Belluga es va traslladar a la Casa de la Ciutat, on es va incautar dels Llibres de Privilegis i Lletres Reials. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, manuscrit de l'Österreichisches Staatsarchiv de Viena, edició a cura de Josep M. Mundet i Gifre i José M. Alsina Roca i estudi preliminar de Francisco Canals Vidal, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002, 4 v., vegeu vol. II, p. 180-183 i 190-195.

mers, pel temor a les dures represàlies, i en els dos casos, perquè la prevista suspensió del sistema pactista posaria fi al Regne de València, és a dir, al seu autogovern, quelcom que els uns i els altres es resistirien a acceptar. Tampoc els aliats no donaven per perduda la causa de l'arxiduc. De fet, en la seua retirada cap a Catalunya, deixaren guarnicions militars en totes aquelles poblacions que tenien la possibilitat de defensar-se.

L'exèrcit borbònic tingué ocasió de comprovar ben prompte les dificultats de recuperar el Regne de València. Xàtiva, ciutat de reialenc, la segona del país per la seua importància i dotada d'una formidable fortalesa i de guarnició militar aliada, fou la primera a preparar-se per a resistir. Pel contrari, la capital, València, es trobava en una situació realment compromesa, a causa de la manca de guarnició i de tota mena de recursos defensius, incapaç de fer front a un atac en tota regla, sense esperança de rebre ajut per part dels aliats i amb el ànims dels sectors populars molt exaltats i disposats a fer front a les tropes borbòniques. La notícia de l'arribada d'un trompeta borbònic per a intimar la rendició, el 6 de maig, desencadenà un avalot popular per tal d'impedir la seua entrada i, durant dos dies, la ciutat va viure en mig d'una dramàtica confusió, mentre el jurat en cap, Gàmir, tractava de recuperar el control de la situació i el bisbe auxiliar, Gilart, negociava amb els generals, els ducs d'Orleans i de Berwick, per tal d'evitar que les tropes entraren a sang i foc: «estuvo a riesgo la ciudad de que la quemassen las tropas, viniendo en forma de batalla para este fin».⁶

El 8 de maig de 1707, València tornava a l'obediència de Felip de Borbó. Tal com s'havia pactat, la Ciutat,⁷ representada pels jurats, el racional i el síndic, lliurava les claus al comandant de les tropes i mariscal de camp, Don Antoni del Valle, i tot seguit els militars ocuparen els diferents portals, la Casa de les Armes, el baluard i els distints llocs de guàrdia, però sense que les tropes entraren en la ciutat per tal d'evitar qualsevol acte de violència d'una part i l'altra. El mateix dia, el duc d'Orleans va publicar un ban per a què totes les poblacions prestaren obediència al duc de Berwick, assegurant així el perdó general i, en cas contrari, el major rigor.⁸ El dia 9 se'n publicaren dos més, un pel que es decretava el desarmament general dels valencians i el segon, pel qual es prohibia als soldats, sota pena de la vida, agafar o comprar cap cosa sense pagament, perquè, desarma-

6. *Relación breve de lo sucedido en Valencia los días 7 y 8 de mayo deste año 1707 y algunos antes y después de haverse restituido esta Ciudad al dominio y obediencia de su natural y legítimo rey, el señor Felipe V*, Biblioteca Valenciana (BV), còpia, ms. 159, f. 273r-282v. Ha estat publicat per Vicent Josep ESCARTÍ, *El Diario* (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major, València, Bancaixa, 2007, p. 355-363.

7. *Ciutat* és el nom que rep la institució municipal, a diferència de *ciutat* o *urbs*.

8. Arxiu del Col·legi del Patriarca de València (ACP), *Biblioteca Mayansiana*, 538/16.

da la població, calia evitar qualsevol abús per part de l'exèrcit.⁹ Tot seguit, començaren les obres de fortificació de la Casa de les Armes i s'anuncià la construcció d'una ciutadella.¹⁰ No acabaren aquí, però, les mesures repressives. El dia 11, el duc de Berwick, artífex de la victòria d'Almansa, comunicava al Regne, representat pels Tres Estaments, la suspensió de tots els Furs, com a càstig per la rebel·lió.¹¹ El següent pas, ja suspès el sistema pactista establert per Jaume I, va ser exigir als valencians el pagament de les despeses de l'exèrcit, quelcom que no estava previst en els Furs, segons els quals, en el cas de ser necessària la presència de les tropes, tan sols devien oferir allotjament, aigua i foc. La mesura es va concretar en una orde de Berwick als Tres Estaments, a través de Don Baltasar Patiño, marquès de Castelar i intendent general dels exèrcits, en què exigia el pagament de 50.000 doblons de a dos escuts d'or, equivalents a 192.500 lliures.¹²

La següent passa va ser posar en mans de l'exèrcit, concretament en les del duc de Berwick, «la omnímoda autoridad y mando de las armas y jurisdicciones civiles, criminales, políticas y hacienda, sin limitación alguna»,¹³ decisió recollida en un Reial privilegi de 30 de maig, pel qual se'l nomenava comandant general dels Regnes d'Aragó i València i del Principat de Catalunya, competències que el duc va delegar, en la seua absència del País Valencià, en favor del cavaller d'Asfeld. Poc després, per Decret de 3 de juny, el rei donava el cop de gràcia al sistema pactista prohibint les reunions dels Estaments, la màxima institució representativa del Regne quan no estaven reunides les Corts, la

9. Isidro PLANES, *Sucesos fatales de esta Ciudad y Reyno de Valencia*, vol. 1, còpia del manuscrit original, avui desaparegut, existent en la BV, ms. 159, f. 180r. A mesura que l'exèrcit filipista anà recuperant poblacions es va procedir al desarmament dels veïns, sota la pena de mort i confiscació de béns. El ban fou publicat en dies successius. Un exemplar del que porta data de 12 de maig, en ACP, *Biblioteca Mayansiana*, 538/18.

10. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, 1, f. 182r-v.

11. José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario de lo sucedido en la ciudad de Valencia desde el día 3 del mes de octubre del año de 1700 hasta el día 1º del mes de septiembre del año de 1715*, manuscrit existent en la Biblioteca Històrica de la Universitat de València (BHUV), sign. ms. 460, f. 224v. Ha estat transcrit i publicat recentment per Vicent Josep ESCARTÍ, *El Diario...*, 2007, f. 219r-v. També Planes va recollir aquestes manifestacions (Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, 1, f. 181r-v).

12. Arxiu Municipal de València (AMV). De l'orde cursada als Estaments queda constància per la referència a les reunions de les juntes respectives celebrades el 15 de maig (José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario...*, f. 220v). Aquest mateix dietarista refereix que idèntica orde va ser cursada dos dies després al Capítol i a la Diputació, «remitiendo a entrambos magistrados adjunta la que se despachó a los tres Estamentos». Cal assenyalar que el terme *Capítol* cal entendre'l com el Capítol municipal i no l'eclesiàstic, ja que Regne, Ciutat i Diputació constituïen els tres Comuns o magistrats del Regne, circumstància que no concorria en el Capítol catedralici.

13. AMV, *Libros de Instrumentos*, D 2, f. 69.

que rebia el jurament del rei i a qui corresponia la defensa del sistema constitucional a través de la Junta de Contrafurs.¹⁴ Així, els valencians quedaven plenament subordinats al govern militar, que assumia també les competències de govern i administració de justícia, i estaven obligats a satisfer totes les necessitats de l'exèrcit que ocupava el territori.

No obstant el fet que el marquès de Castelar haguera fixat en 50.000 doblons la contribució de la Ciutat i el Regne al pagament de les despeses de l'exèrcit, les exigències dels caps militars no van quedar restringides a aquesta quantitat sinó que, en realitat, no van conèixer cap tipus de límits. A poc a poc, les tropes borbòniques van anar ocupant el país, encara que van haver d'enfrontar-se amb la resistència d'importants poblacions, com Xàtiva, assetjada llavors per les tropes dirigides pel cavaller d'Asfeld, i altres, com Alzira, Dénia, Alcoi o Alacant, que comptaven amb guarnició aliada i estaven disposades a defensar-se. El control militar del territori, fins llavors desmilitaritzat i, per tant, sense infraestructura ni recursos de cap tipus per a garantir l'allotjament i el manteniment de tropes, va comportar la imposició de tot tipus de gravàmens. Calia assegurar el domini i evitar noves revoltes, de manera que les principals ciutats i viles es van veure afectades per l'establiment de guarnicions militars, a les quals calia pagar el salari, proporcionar allotjament o quarters, proveir de tot el que fos necessari per a la seua subsistència, atendre totes les despeses indispensables per al manteniment de les fortificacions, aportar mitjans de transport i tants altres com van ser exigits, sense límit i, la qual cosa era pitjor, amb els abusos de qualsevol tipus que va haver de patir la població, especialment aquells col·lectius o municipis que s'havien destacat pel seu suport a l'arxiduc. Resulta impossible quantificar aquestes imposicions, ja que unes ho foren en diners, com els salaris dels comandants, oficials i tropa, i moltes en espècie, com l'allotjament i menjar, farratge, palla, bagatges, galeres, transports, mantes, màrfegues, llençols i tantes més coses. En definitiva, el retorn al govern borbònic va provocar un terratrèmol polític, fiscal i social de gran magnitud.

Però, sens dubte, va ser el Decret d'abolició dels Furs, de 29 de juny de 1707, el que superà, amb escreix, la consternació general ja existent. Malgrat que, *de facto*, els Furs havien estat suspesos i les principals institucions forals prohibides, amb aquesta decisió se suprimia *de iure* el sistema pactista que havia caracteritzat les relacions entre el rei i els regnes de la Corona d'Aragó en benefici d'un sistema de govern absolut, pel qual «los Reyes de España fuesen independientes de toda otra ley que la de su natural piedad, en que prin-

cialmente consistía el gobierno monárquico».¹⁵ La publicació del Decret, però, no només afectava valencians i aragonesos, a qui anava destinat: era, a més, un inoportú i contraproductiu avís a navegants. De fet, passava per alt les advertències i opinions formulades pel Consell d'Aragó i destacats personatges de la vida política, partidaris de «no exasperar [...] los ánimos de los catalanes, que se sacrificarían mil veces por sus Fueros».¹⁶ En el cas valencià, la resposta al Decret fou unànimement contrària. Mentre que els borbònics manifestaren la seua protesta mitjançant un memorial al rei, tractant de demostrar com era d'injust i injustificat, els austriacistes, en estreta relació amb el Principat, posaren en marxa tota una sèrie d'operacions militars conjuntes per tal d'aconseguir el retorn de l'arxiduc Carles a València i d'assegurar el Principat.

Així, la guerra i la repressió constituïren els dos fenòmens més dramàtics i més significatius després d'Almansa. Borbònics, d'una banda, i austriacistes valencians i catalans, per l'altra, coincidiren aleshores en un únic i irrenunciable objectiu, la recuperació dels Furs, però per camins diferents: la via pacífica, per part dels primers, i en el cas dels dos últims col·lectius, la defensa armada de la causa de l'arxiduc. La resposta del govern borbònic, en forma de repressió política, militar i fiscal, afectà de ple tots els valencians. Els seguidors de l'arxiduc, però, ho pagaren, a més, amb la vida, la confiscació de béns, els empresonaments, el desterro i l'exili.

3. GUERRA I REPRESSIÓ

El 8 de maig, tan prompte com la capital del Regne tornà a l'obediència de Felip V, el duc d'Orleans feia públic un pregó en què anunciava que el rei estava en disposició d'«usar del justo rigor con sus vassallos que han podido caer en la grave culpa de apartarse de su suave y legítimo dominio» i ordenava a totes les ciutats, viles i llocs presentar-se davant del mariscal duc de Berwick a prestar obediència a canvi del perdó.¹⁷ Tan sols un dia després, la Ciutat i el Regne de València, representat pels Tres Estaments, posaven en marxa una gran ofensiva per a aconseguir la confirmació del perdó reial i evitar les previstes i temudes conseqüències.

15. Agustín LÓPEZ DE MENDOZA Y PONS, conde de Robres, *Historia de las Guerras Civiles en España*, Saragossa, Imprenta del Hospicio Provincial, 1882, p. 367. L'obra ha estat reeditada recentment amb el títol *Memorias para la historia de las guerras civiles de España*, amb estudi preliminar i transcripció de José María Inurrategui, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006. És la frase que el comte de Robres posa en boca del president del Consell de Castella en 1707 per a justificar l'abolició dels Furs.

16. Vicente BACALLAR Y SANNA, marquès de San Felipe, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Phelipe V el Animoso*, 2a ed., estudi preliminar i notes de Carlos Seco Serrano, Madrid, Gráficas Yagües, 1957, p. 145, 1a ed. publicada a Gènova, s. a.

17. ACP, *Biblioteca Mayansiana*, 538/16.

14. Archivo Histórico Nacional (AHN), *Consejos*, llibre 2452, f. 133v.

Aquest mateix dia, però, va començar la repressió contra tots els valencians.

A més de les mesures de caràcter general ja assenyalsades, com ara l'obligació de lliurar les armes —sistemàticament incomplida—, les represàlies contra els austriacistes s'iniciaren aviat, amb empresonaments i confiscacions de béns dels absents, entenent la seua absència com a rebel·lia. Nobles, eclesiàstics i particulars foren comminats també a manifestar els béns dels qui havien abandonat la ciutat.¹⁸ Totes aquestes disposicions creen un clima de descontentament i protesta que obligà les noves autoritats a plantar la forca en la plaça del Mercat, «para terror del pueblo, que estava desbocado e insolente».¹⁹

Quasi un mes tardà el rei a respondre a les insistentis peticions de pietat i clemència formulades per les institucions forals, que havien cercat el patrocini d'importants membres de la classe política, entre ells el duc de Medinaceli i, fins i tot, el mateix Lluís XIV. El perdó general, però, formulat en un Decret de 5 de juny, quedava limitat a l'indult de la vida i de les penes corporals; no afectava, per tant, ni la confiscació de béns ni les penes pecuniàries, i d'ell quedaven exclosos tots els valencians que estigueren amb els enemics, els qui feren ús de les armes per resistir l'exèrcit i tots els rebels que no tornaren en el temps oportú a l'obediència de Felip V.²⁰ No obstant la clara formulació del decret, aquest no s'aplicà a molts destacats austriacistes, que havien estat ja empresonats, amb el pretext d'«aumentarse cada día la insolencia y osadía de los pueblos» i de la necessitat d'aplicar un escarment exemplar.²¹

En efecte, cal tindre en compte que la batalla d'Almansa no va significar la fi de la guerra al País Valencià perquè, com ja s'ha dit, les poblacions que havien estat dotades per la naturalesa i per l'enginy humà de recursos defensius van ser proveïdes de guarnicions militars aliades per a dificultar l'avanç dels vencedors. En aquest sentit, totes les operacions dutes a terme per l'exèrcit borbònic per a reduir-les a l'obediència van comptar amb el rebuig de les referides guarnicions, però també amb el que van oferir les milícies reglades valencianes de les poblacions respectives i, per descomptat, els miquelets, integrats en companyies de voluntaris, que, a manca de tropes aliades, tingueren

un paper transcendental en la defensa del territori i un protagonisme indiscutible en totes les operacions coordinades amb els aliats i els austriacistes del Principat, amb mires a impedir l'avanç de l'exèrcit borbònic i afavorir el retorn de l'arxiduc Carles.

La primera de les poblacions que es va negar a obrir les seues portes a l'exèrcit borbònic després de la victòria d'Almansa va ser Xàtiva. Situada en el camí cap a la capital del regne, era ciutat de reialenc i la segona en importància del país, seu de la governació *dellà Xúquer* i tenia un formidable castell que la convertia en un enclavament estratègic de primer orde. Les forces amb les que comptava eren, d'una banda, una guarnició anglesa en la fortalesa i, a més, sis-cents soldats, majoritàriament portuguesos; diverses companyies de milícies reglamentàries de la comarca i de la mateixa ciutat, així com tropes voluntàries enviades des de Dènia amb reforços i provisions. Tots ells, junt amb molts altres miquelets, van participar en la seua defensa fins que el cavaller d'Asfeld va poder prendre-la en un dur i sagnant assalt, el 24 de maig, seguida del castell, que va capitular uns dies després.²² No obstant això, Felip V ordenà l'incendi i la destrucció de la ciutat, que es va consumir el 17 de juny.

L'anunci d'un càstig tan cruel va commocionar la societat i les institucions valencianes, que tractaren, sense èxit, d'intercedir davant els caps de l'exèrcit. L'impacte de la notícia i de les seues conseqüències provocà tan gran consternació i deteriorà de tal manera la imatge del nou rei que alguns historiadors, com ara San Felipe o Belando, tractaren de rentar la seua imatge fent creure que l'incendi i la destrucció foren resultat de l'obstinada resistència enfront de l'assalt. No obstant això, altres testimonis filipistes, com els de Miñana, Ortí i Planes, així com els documents del Consell d'Aragó, no deixen lloc a dubte.²³ És molt explícit el testimoni d'un borbònic —potser Macanaz—, qui assenyala directament Felip V, «por quien, en castigo de tan execrables orrores, se mandó reducir a zenizas, y de comiseración, atendiendo a la salvación de las almas de tan ziego y bárbaro pueblo, aunque debiera mandarlas pasar a cuchillo, lo suspendió, mandando exterminarle enteramente y pasar sus

18. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, I, f. 182r.

19. José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario...*, f. 221r.

20. AHN, *Consejos*, llibre 2461, f. 44r-45r. No obstant això, aquest registre inclou còpia d'un altre Decret, de 4 de juny, en què el rei es mostrava més benigne, perquè atorgava el perdó general, sense limitacions, però al marge s'adverteix de la rectificació posterior amb la següent nota: «Non fuit in hac forma, sed postea apparet». Els dos decrets coincidien en les exclusions. Una Reial cèdula de 15 de febrer de 1708 estenia l'indult general de 5 de juny als béns, assegurant la propietat i possessió, amb l'excepció dels que estigueren segrestats per actes judicials. Arxiu del Regne de València (ARV), *Real Acuerdo*, 1708, f. 23v-24r.

21. ARV, *Real*, 595, f. 219r-v.

22. José Manuel MIÑANA, *De bello rustico valentino*, la Haia, Petrus de Hondt, 1752, pròleg de Gregori Maians. La primera traducció al castellà fou publicada per Vicente Castañeda, amb el mateix títol, en la *Revue Hispanique* (Nova York i París), vol. LV (1922), p. 447-618, esp. p. 558. Hi ha una nova edició revisada del text llatí i nova traducció: José Manuel MIÑANA, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, edició a cura de F. Jordi Pérez Durà i José M.ª Estellés i González, València, Institució Alfons el Magnànim, 1985, p. 203-204; Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, II, p. 363-365; José Manuel MIÑANA, *De bello...*, p. 558-565 i *La Guerra...*, p. 203-212.

23. AHN, *Consejos*, lligall 17984, carta de Grimaldo al comte de Frigiliana de 6 de juny i consulta del Consell d'Aragó de 9 de juny de 1707.

abitadores a Castilla, para que, mezclados entre aquellos verdaderos hijos de la Iglesia y fidelísimos vasallos de vuestra Magestad, se pudiese lograr alguna enmienda».²⁴

Sens dubte, Felip V pretenia aplicar un càstig exemplificant que servira per a facilitar la recuperació de les poblacions que encara resistien. Però, en tot cas, Xàtiva fou l'inici d'un ample moviment de resistència armada, la finalitat del qual era impedir el control borbònic sobre el territori, en espera d'una futura contraofensiva aliada, i, al mateix temps, contribuir a rebaixar la pressió militar borbònica sobre Catalunya, obligant Felip V a dividir els seus efectius. Una estratègia comuna entre el País Valencià i Catalunya que es va mantenir fins a l'11 de setembre de 1714. De la mateixa manera, la planificació de les operacions militars per part del comandament borbònic es va dur a terme sense tindre en consideració l'existència de límits jurisdiccionals entre tots dos territoris, sinó atenent els factors geoestratègics que resultaren més convenients per als seus interessos.

En el cas valencià, la resistència armada es va manifestar, per una banda, en la contribució a la defensa de les fortaleses dotades de guarnicions aliades. Per una altra, en una guerra de guerrilles protagonitzada pels miquelets i destinada a entrebancar l'avanç de les tropes borbòniques, atacar els combois militars i les poblacions més assenyalades en la fidelitat al Borbó, segrestar botiflers acabats i totes aquelles altres activitats que pogueren beneficiar la seua causa i assegurar la seua subsistència.

Així doncs, la guerra continuà. Alzira, però, va capitular el 5 de juny sense resistència, després de conèixer les dramàtiques i terribles conseqüències patides pels xativins en l'assalt borbònic i conscient de la impossibilitat de rebre ajuda. La guarnició anglesa va poder anar cap a Catalunya, però els veïns i miquelets van haver de rendir-se a discreció.²⁵ Després de Xàtiva i Alzira quedava el *padrastr*e de Dénia, i també Alacant i altres poblacions amb capacitat per a resistir, com Alcoi. Les tropes d'Asfeld s'encaminaren cap a Dénia, el primer bastió de l'austriacisme. L'arxiduc va enviar reforços des de Catalunya i també a Don Joan Baptista Basset, el líder austriacista valencià, caigut en desgràcia i sotmès a un procediment judicial per les irregularitats comeses durant la seua etapa de govern, sabedor de què el seu indiscutible lideratge i la seua experiència durant el període que va ser governador de Dénia i plenipotenciari de l'arxiduc facilitarien la defensa de la ciutat.²⁶ El setge va començar a la darrerera de juny, però la

guarnició aliada, formada per anglesos, irlandesos i portuguesos; les pròpies milícies del país, i la presència d'un important contingent de miquelets valencians i catalans van aconseguir repèllir un duríssim atac, que va ser compensat per l'arxiduc, amb data de 18 d'agost, amb la mercè de convertir Dénia en ciutat reial, «eximíendola de la jurisdicció de varón a que antes estaba sujeta».²⁷ Es tractava, sens dubte, d'una sentida reivindicació que ja havia estat formulada anteriorment, durant l'etapa de govern austriacista al Regne de València, però que no havia estat satisfeta.

De manera simultània, un altre contingent militar es va dirigir a la Vall d'Albaida. Agres fou assaltada a sang i foc el 14 d'agost i Bocairent, defensada pels seus habitants i per miquelets catalans, pogué resistir vuit dies abans de capitular, però Alcoi, una vila populosa, situada en un enclavament estratègic, refugi de miquelets i dotada d'una forta guarnició, va defugir l'assetjament.

D'altra banda, una part de l'exèrcit havia encaminat les seues passes cap al nord del país. No obstant això, no va ser fàcil dominar el Maestrat, a conseqüència de les dificultats que presentava el terreny i de la dura resistència d'unes poblacions fermament austriacistes que, una vegada sotmeses, requerien guarnicions importants, uns efectius que eren també necessaris per a dur endavant les operacions al Principat. Per aquesta raó l'ofensiva s'intensificà després de recuperar la ciutat de Lleida, en octubre de 1707. A finals de novembre, les tropes franceses entraren a sang i foc en la població d'Ares, en una operació que va acabar amb la vida d'un important contingent de miquelets que la defensava, si bé la fortalesa, inexpugnable, va poder resistir l'atac.²⁸

Tot seguit les tropes es dirigiren a Morella, on s'havien refugiat molts austriacistes valencians, membres de la noblesa i de les oligarquies urbanes, i entre ells, alguns que havien ocupat càrrecs sota el govern de l'arxiduc. El bombardeig es va iniciar el 7 de desembre, el dia 12 les tropes de Felip V recuperaven la vila i el castell capitulà el 17. Amb la caiguda de Morella, els austriacistes valencians i catalans perdien una plaça de gran valor estratègic, a cavall de tres regnes, i refugi dels miquelets d'aquella contrada.²⁹

Culminada, no sense dificultats, aquesta nova empresa, les tropes es retiraren als quarters d'hivern. No

caren en un enfrontament que acabà amb la marxa de Basset de Dénia, en ple assalt borbònic i sense esperar les ordres de l'arxiduc. José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario...*, f. 231r.

27. Archivio di Stato di Napoli (ASN), *Consiglio di Spagna*, 222, f. 37r. La mercè fou atorgada el 18 d'agost de 1707.

28. José Manuel MIÑANA, *De bello...*, p. 575-576 i *La Guerra...*, p. 228-229; Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, I, f. 231v.

29. José Manuel MIÑANA, *De bello...*, p. 576-577 i *La Guerra...*, p. 229-231; Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, I, f. 233v, 234r i 243v-244v; Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, II, p. 368.

24. AHN, *Estado*, lligall 345, còpia d'una carta, potser de Macanaz, sense data, que n'acompanya una altra de febrer de 1708.

25. José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario...*, f. 224v; Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, I, f. 186v.

26. Les diferències entre Basset i el governador de la plaça, Don Dídac Rejón de Silva, partidari aquest de capitular, desembo-

obstant això, malgrat l'estació de l'any, es va organitzar una nova expedició a Alcoi, formada ara per un nombros contingent militar i importants mitjans d'artilleria. L'assalt va començar el dia 4 de gener i va resultar molt difícil per les recents obres de fortificació, però finalment la vila es va rendir el 9 de gener. Un dia més tard se signaren les capitulacions, segons les quals el governador i la guarnició reglada foren conduïts a Castella, com a presoners de guerra, en espera de poder ajustar un canvi. No s'establí res, però, sobre la població civil, però es va lliurar una carta, sense forma de capitulació, segons la qual es perdonava la vida a tots els veïns, «que serán tratados según la piedad del Rey», així com als paisans i forasters, que podrien restituir-se a les seues cases després de lliurar les armes i de prestar jurament de fidelitat a Felip V.³⁰ Aquest nou triomf va permetre a l'exèrcit borbònic ocupar moltes altres poblacions dels voltants, no sense resposta per part dels miquelets, que intentaren, sense èxit, recuperar Finestrat i Guadalest, considerada «la llave y el freno de toda la Marina».³¹

Mentre Dénia i Alacant continuaven sota domini austriacista, encara que vigilades de prop per tropes borbòniques, la resta de l'exèrcit començà els preparatius per a la campanya militar de 1708 en les Terres de l'Ebre, amb un objectiu principal, Tortosa, un enclavament estratègic, considerat l'antemural del regne de València, l'ocupació del qual era necessària per tal d'assegurar el control sobre el País Valencià i per interrompre els contactes entre els austriacistes d'una part i altra del riu de la Sénia. Mentre els borbònics anaven concentrant els seus efectius, els aliats s'apressaven a posar a punt les defenses de la ciutat en mig d'una certa confusió motivada per la manca de tropes i les dificultats d'aprovisionament, al mateix temps que corrien els remors de què preparaven el setge de Peníscola i inclús una operació de diversió en Dénia, tot per tal de desbaratar els plans de Tortosa.³² L'arribada de Starhemberg a Barcelona, els darrers dies d'abril, va insuflar nous ànims als austriacistes i va permetre ultimar els preparatius. Una decisió molt aplaudida, «en especial de la plebe», va ser la de posar en llibertat Don Joan Baptista Basset, el general i líder austriacista valencià, condemnat, per un tribunal militar, en gener de 1708, per «covardia e inobediencia», a la suspensió

30. AHN, *Estado*, lligall 345, carta de Don Daniel Mahoni a Grimaldo de 10 de gener de 1708.

31. Les poblacions recuperades foren Penàguila, Benasau, Ares, Alcoleja, Beniafer, la baronia de Sella, Rellu, Finestrat, Xaló, Orxeta, el Castell de Guadalest, Benimantell, Beniardà, Benifato, Confrides, Callosa, Polop, Altea, Benidorm, Castell de Castells, Tàrbena, Bolulla, Llíber, Alcanalí, Murla, Parcent, la Nucua i Calp. Pel contrari, es mantingueren austriacistes la Vila Joiosa, Xàbia i Benissa gràcies a la cobertura de Dénia i Alacant (carta de Mahoni a Grimaldo de 21 de gener de 1708).

32. AHN, *Estado*, lligall 331, carta de Don Sanç d'Etzevarria, governador de Peníscola, a Grimaldo de 9 de maig de 1708.

de tots els càrrecs i honors militars durant la voluntat del rei. La causa era haver abandonat la plaça de Dénia, en mig de l'assalt borbònic d'agost de 1707, sense esperar les ordres reials.³³ Per la seua banda, el comandament aliat es va plantejar avançar-se als esdeveniments i posar en marxa una operació al País Valencià que obligara els borbònics a abandonar el projecte.³⁴ L'intent, finalment, va ser protagonitzat per centenars de miquelets que tractaren d'ocupar Sogorb, a mitjan juny, amb l'objectiu de convertir-la en la plaça d'armes d'aquests grups, des d'on podrien fomentar una rebel·lió general. Malgrat haver fallat el pla, la constatació «de que era casi general conspiración en todo el Reyno» va accentuar el temor i la malfiança del govern borbònic envers els valencians «no habiendo un arrepentido verdadero en quantos han sido una vez malos».³⁵

Tortosa fou el següent escenari d'operacions, que començaren a la primeria de juny i acabaren amb la capitulació de la plaça, lliurada al duc d'Orleans l'11 de juliol.³⁶ Així, pas a pas, l'exèrcit borbònic anava cobrint els seus objectius. Els següents haurien de ser Dénia i Alacant. El 26 de juliol, l'arxiduc Carles va escriure a la Ciutat de Dénia per anunciar l'enviament de tota mena d'ajut i animant-la a resistir.³⁷ Mentrestant, van anar arribant a la Marina importants contingents filipistes, artilleria i pertrets procedents del setge de Tortosa, «excesivo número para la débil plaza de Dénia», en opinió de Castellví. El comandament borbònic considerava la possibilitat d'ocupar d'immediat la vila baixa, no així el castell i la vila vella, que es trobaven dins el recinte fortificat i que probablement només podrien ser rendits per fam. El pla previst era saquejar, arrasar i cremar la vila baixa, per tal d'impedir la comunicació per mar i l'arribada de socors; tot seguit, deixar les tropes necessàries per al bloqueig de la fortalesa i destinar la resta dels efectius al setge d'Alacant. Una vegada recuperats la ciutat i el castell d'Alacant, s'arrasarien totes les fortificacions i el castell de Dénia, un

33. José Luis CERVERA TORREJÓN, *Joan Baptista Basset. Vida i mort del líder maulet*, València, Tres i Quatre, 2006; Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió: La fi del Regne de València*, València, Tres i Quatre, 2008. Basset fou sotmès també a un procés civil pels càrrecs que resultaven contra ell pel govern militar, polític, administració de justícia i administració de béns de la Reial Hisenda. Carme PÉREZ APARICIO, «Don Juan Bautista Basset y Ramos. Luces y sombras del líder austracista valenciano», *Estudis: Revista de Historia Moderna* (València), núm. 35 (2009), p. 133-164.

34. AHN, *Estado*, lligall 345, carta de Don Sanç d'Etzevarria, governador de Peníscola, a Grimaldo de 12 de març de 1708.

35. AHN, *Estado*, lligall 331, carta de Don Josep de Pedrajas a Grimaldo de 19 de juny de 1708.

36. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Miquelets i sometents al front de l'Ebre durant la Guerra de Successió (1705-1714)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2009, p. 23-49.

37. ASN, *Consiglio di Spagna*, 226, f. 11v-12v i 15v-16r, carta de Carles III d'Àustria a la Ciutat de Dénia de 26 de juliol de 1708.

càstig exemplificant també per a la que havia estat el bressol de la rebel·lió dels valencians.³⁸ No obstant això, l'operació fou més ràpida. Finalment, l'assalt a Dénia es va iniciar el 9 de novembre. El dia 12 entraren les tropes en la vila baixa i el dia 17 es va rendir el castell amb la vila vella.³⁹

Només Alacant escapava ja a l'obediència de Felip V, és a dir, quedava l'operació militar més important després de la de Xàtiva, amb la que compartia una formidable fortalesa. L'atac va començar l'1 de desembre pels ravals i va passar després al bombardeig de la ciutat, però la dificultat de defensar-la va propiciar la capitulació el dia 3, a canvi de salvar la guarnició anglesa i conservar el castell en espera de reforços. No fou acceptat, però, cap capítol en favor de les milícies valencianes, els paisans, els clergues i la resta d'habitants, que quedaren a mercè de «la clemència del rey».⁴⁰

Coincidint amb els preparatius dels setges de Dénia i Alacant, els aliats posaren en marxa una sèrie de operacions al nord del país per desestabilitzar aquestes contrades. En octubre, el governador de Peníscola avisava del perill en el que es trobava aquella costa, i, a la primeria de desembre de 1708, de manera simultània al setge d'Alacant, es va produir un atac aliat per sorpresa contra Tortosa, seguint l'estratègia ja coneguda de generar situacions de perill en altres indrets per obligar l'exèrcit de Felip V a divertir els seus efectius i, en aquest cas, aprofitar també les circumstàncies favorables amb la finalitat de recuperar un enclavament de gran importància com era la capital de l'Ebre. L'operació va ser dirigida pel comte de Starhemberg i estava integrada per cinc mil homes de les millors tropes, angleses i alemanyes, i un nombre indeterminat de miquelets catalans i valencians. Durant l'assalt, els aliats van poder ocupar el raval i importants posicions, però no pogueren vèncer la resistència borbònica i hagueren de retirar-se.⁴¹ Segons les perquisicions de la *Chancillería* valenciana, la sorpresa de Tortosa havia estat duta a terme per la influència dels valencians i assenyalava la comtessa vídua de Vilafranesca, el fill de la qual, el comte de Cirat, es trobava a Barcelona, per fer servir sa casa per a celebrar juntes clandestines.⁴²

38. AHN, *Estado*, lligall 346, carta de Pedrajas a Grimaldo de 25 de setembre de 1708.

39. AHN, *Estado*, lligall 350-1, cartes d'Asfeld a Grimaldo de 16 i 19 de novembre de 1708.

40. AHN, *Estado*, lligall 350-2, còpia de la capitulació en carta d'Asfeld a Grimaldo de 3 de desembre de 1708.

41. AHN, *Estado*, lligall 350-2, cartes del marquès d'Ordoño, el cavaller d'Asfeld i el cavaller de Croix a Grimaldo de 8, 10 i 15 de desembre de 1708, respectivament; Antonio ESPINO, *Miquelets...*, 2009, p. 48-54.

42. AHN, *Estado*, lligall 350-2, instruccions de Ronquillo a Grimaldo de 17 i 19 de desembre de 1708.

4. UNA RESISTÈNCIA INCOMBUSTIBLE I UNA REPRESSIÓ CONTINUADA

No obstant això, els èxits aconseguits per l'exèrcit borbònic al llarg de 1708, amb la recuperació de Tortosa, la ciutat i el castell de Dénia i la ciutat d'Alacant, i més tard, amb la capitulació del castell d'Alacant, el 19 d'abril de 1709, tingueren un cost molt elevat per al govern borbònic i per als mateixos valencians. Dos anys havia necessitat Felip V per a controlar tot el territori, però la resistència armada, lluny de desaparèixer, havia anat *in crescendo*. L'aplicació de la Nova Planta, la política repressiva, els abusos generalitzats, una pressió fiscal insuportable, i sobre tot això, la desaparició del recurs a la llei per a què els valencians pogueren fer valdre els seus drets, dependents ara tan sols de la pietat del rei, contribuïren a crear un estat d'opinió general contrari al primer Borbó. «Ni le tienen ni le quieren por rey, de las cien partes de hombres y mujeres, las 90.»⁴³ En aquestes circumstàncies, el control militar sobre tot el territori no ho era tot. El fort descontentament social era el veritable taló d'Aquil·les del govern borbònic i un risc que calia eradicar amb mires a rebaixar les tensions i, especialment, l'activisme dels miquelets. També era important pacificar el territori i crear les condicions necessàries per a recuperar les activitats econòmiques i millorar l'estat de la Reial Hisenda.

En aquesta línia, d'assegurar la quietud i alleujar les condicions de vida dels valencians, Felip V considerava convenient donar diferents ordres, en desembre de 1708, per tal de refermar la seguretat amb un control estricte de les armes, l'ús de les quals quedaria reservat a tots els que acreditaren una absoluta fidelitat. Aquest control quedaria reforçat amb la supressió de tots els oficis d'armers, deixant-ne només un en cada població on hi haguera governador, per a atendre la conservació de les armes dels militars. Caldria aplicar tot el rigor sobre els que fomentaren qualsevol inquietud, però en totes les altres qüestions era necessària l'estabilitat per a fomentar les activitats productives, «que los labradores se apliquen a la cultura y beneficio de sus campos, los oficiales a las manufacturas y demás officios y todos a sus ministerios a fin que el gobierno sea como se deve y produzga esse Pays a la Real Hazienda las rentas más copiosas que pueda tributar, para que las tropas estén puntualmente asistidas [...] pero sin permitirseles que por su mano tomen de los vecinos la más leve cosa con pretesto de utensilios ni con otro motivo».⁴⁴

La realitat va ser, però, ben altra. Ni es van confirmar les esperances de Felip V de què el País Valencià

43. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, manuscrit existent en la BHUV, ms. 456, f. 103r.

44. AHN, *Estado*, lligall 350-2, instrucció enviada pel Consell de Castella a Asfeld de 12 de desembre de 1708.

entrara en una fase d'estabilitat militar i social, ni les dels mateixos valencians, que creien que la fi de la guerra permetria acabar amb la presència de l'exèrcit, els abominats allotjaments i la insuportable càrrega fiscal. Ans al contrari. A la primeria de març de 1709, les quadrilles de miquelets van experimentar un fort creixement, sobretot en determinats indrets estratègics, com ara la serra d'Espadà, pròxima a les rutes que unien el País Valencià amb Aragó i Tortosa.

Els moviments militars aliats a Catalunya al llarg de l'estiu mantingueren en contínua alerta les autoritats valencianes, especialment a l'agost, en tindre notícies dels grans preparatius que hi havia als ports de Barcelona i Tarragona i que semblaven formar part d'una gran operació. Els remors assenyalaven el País Valencià com a destí i destacaven la presència al país d'alguns caps catalans fomentant la sublevació general. El comandant de les tropes borbòniques, Caetano, al mateix temps que manifestava la manca de guarnicions, destacava «la malignidad y rebeldía con que se allan los vecinos deste Reyno», assenyalant els clergues i frares com els més perjudicials.⁴⁵

L'amenaça d'un atac a les costes valencianes es va fer efectiva l'1 d'octubre de 1709, quan es va produir un intent de desembarcament aliat en la platja de Vinaròs, que causà la destrucció d'algunes cases i la pèrdua de vides humanes. Dos dies més tard, l'estol es va presentar davant de Peníscola, on el foc aliat va causar alguns morts i la destrucció de seixanta cases. Tot seguit es va dirigir cap a ponent, posant en alerta tota la costa i obligant a suspendre l'embarcament, en Alacant, de dos regiments destinats a reforçar l'exèrcit borbònic de Catalunya.⁴⁶ Fets com aquest eren els que contribuïen a mantenir, entre els seguidors de l'arxiduc, l'esperança d'una nova sublevació.

No obstant l'amenaça que representava per al govern borbònic una Catalunya austriacista, la presència i forta expansió dels miquelets posaven en evidència que el fet d'haver recuperat el control militar sobre les poblacions rebels estava molt lluny de garantir el control del territori. El fracàs de tots els intents per exterminar-los, així com la inseguretat que es vivia a la darreria de 1709, dugueren Don Francesc Caetano, tinent general de l'exèrcit de Felip V; Del Valle, governador de València; el bisbe de Sogorb, Don Roderic Marín, i el coronel Miquel de Sada a representar al Consell de Castella l'extrema gravetat de la situació. El panorama que dibuixaven era realment preocupant. Cada dia eren més els paisans que abandonaven les seues cases i es retiraven a les muntanyes per tal d'unir-se als mique-

lets, amb el consegüent perill d'una nova rebel·lió. Del Valle i Sada no tenien cap inconvenient a reconèixer la part de responsabilitat que corresponia al govern borbònic per les imposicions tan fortes, «que está este Reyno de malísima calidad, que la miseria de los pueblos es exessiva, las cargas, mayores que sus fuerzas».⁴⁷ El bisbe de Sogorb denunciava la inhumanitat de les quadrilles contra els castellans, els soldats i els afectes al rei i, de manera especial, apuntava a «la universal disposición de los coraçones y que, usando de ella los sediciosos, fomentan incesantemente el partido del archiduque, deviendo rezelar prudentemente que, siempre que tengan ocasión oportuna, la lograrán para una sublevación general».⁴⁸ En efecte, totes les informacions rebudes apuntaven als preparatius d'una nova rebel·lió que obligara a divertir les tropes destinades a la campanya de Catalunya.

Per la seua banda, en desembre de 1709, Caetano presentava al Consell de Castella un projecte, elaborat juntament amb el president de la *Chancillería*, Colón de Larreátegui, i el governador de la Sala del Crim, Cavallero, per acabar amb els miquelets, «la hidra de Hércules, que por una caveza quitada brotan muchas», en paraules de Pedrajas.⁴⁹ Es tractava de crear un cos volant que alliberara les tropes d'aquest menester. S'oferirien com a incentius els sous doblats, i en cas d'aconseguir l'extermini dels miquelets abans de sis mesos, serien recompensats amb l'exempció vitalícia de tots els repartiments municipals i als capitans se'ls premiaria amb mercès d'hàbit de les ordes militars. Els comandants d'aquest cos tindrien l'autoritat de castigar els miquelets i procedir contra els encobridors amb tot el rigor necessari. En fi, un projecte que es va desestimar per incert, costós i poc efectiu a curt termini. Però la necessitat peremptòria d'eradicar el perill que representaven aquests grans focus de rebel·lia, en vespres de la campanya militar, va impulsar Caetano a atorgar l'indult a una part amb la condició de servir en les fortificacions d'Alzira i altres del país, i a la resta, donar-los embarcació per tal que passaren a Mallorca o Sardenya, oferint prèviament fiances de no tornar mai més.⁵⁰

Totes aquestes mesures revelen la preocupació del govern, quelcom que transcendia també a molts borbònics, profundament afectats per les grans dificultats de Felip V per assentar el seu domini i les conseqüències negatives d'una política que els tractava tots com a

47. AHN, *Estado*, lligall 375, cartes a Grimaldo del coronel Don Miquel de Sada, de 10 de desembre de 1709, i de Don Antoni del Valle, de 17 de desembre.

48. AHN, *Estado*, lligall 375, còpia d'una carta sense data ni signatura, probablement del bisbe de Sogorb.

49. La frase en AHN, *Estado*, lligall 331, carta de Pedrajas a Grimaldo de 19 de juny de 1708.

50. AHN, *Estado*, lligall 390, carta de Caetano a Grimaldo de 25 de febrer de 1710.

45. AHN, *Estado*, lligall 367, carta de Don Francesc Caetano a Grimaldo de 16 d'agost de 1709.

46. AHN, *Estado*, lligall 375, carta de Don Sanç d'Exevarria a Grimaldo de 6 d'octubre de 1709 i de Don Francesc Caetano de 8 d'octubre.

rebels. La desafecció general dels valencians a Felip V i l'amenaça constant d'una nova rebel·lió representaven un risc veritable en vespres de la campanya militar de 1710, per la necessitat de concentrar totes les tropes en el Principat. Potser per aquesta raó, i conscient que la causa fonamental d'aquesta crítica situació era l'abolició dels Furs, Felip V va sol·licitar de les *chancillerías* de Saragossa i València, per Reial cèdula de 5 de febrer, un informe sobre les disposicions que es pogueren prendre amb miras a «la mejor administración de justicia y consuelo de aquellos naturales», però sense alterar «la suprema y absoluta potestad y soberanía real». ⁵¹ És evident que l'anunci de les intencions del rei no responia, en absolut, a les expectatives de recuperar el sistema pactista, però ni tal sols es va traduir en cap mesura concreta, per limitada que fóra.

Mentrestant, els contendents es preparaven per a la campanya. Abans del seu inici, els aliats posaren en marxa una nova operació al País Valencià de diversió de les tropes borbòniques. Es tractava, es deia, d'organitzar una nova sublevació amb el desembarcament de tropes angleses en les proximitats de València i es parlava, fins i tot, d'una data, el 8 de juliol, la de la sublevació general, però les operacions militars aliades es limitaren a un intent de desembarcament en Vinaròs i Orpesa, potser amb la intenció de destruir el gran magatzem de blat de l'exèrcit borbònic. ⁵² També en aquest mes, el governador d'Alacant va descobrir una conjura per tal de lliurar el castell als miquelets. ⁵³ Poc després, les victòries aliades d'Almenar i Saragossa crearen les condicions i les circumstàncies òptimes per a fer efectiva la tan pregonada rebel·lió dels valencians. ⁵⁴ A la darrerria d'agost, a la ciutat de València hi havia una bellugadissa de reunions clandestines, de tan gran abast, que les autoritats borbòniques tractaren de tallar-les amb càstigs exemplars, com ara nombroses detencions i desterraments, per la via sumària, sense observar el procediment oportú. Res, però, semblava suficient per a poder callar l'enrenou, especialment després de conèixer que Aragó havia recuperat els Furs, que l'exèrcit aliat es dirigia a Madrid, que els reis havien abandonat la cort, que els ministres de la *Chancillería* valenciana preparaven també els seus equipatges i que els mateixos borbònics posaven a resguard les seues pertinences en casa dels austriacistes.

El dietarista borbònic Planes contemplava el perill de la rebel·lió, que qualificava d'«el mal de los males» entre temorós i resignat: «Es cierto que se deve temer

51. AHN, *Consejos*, lligall 6806 A/10.

52. AMV, *Libros de Instrumentos*, D 8, carta de Caetano a l'Ajuntament de València de 4 de juliol i deliberació de 10 de juliol de 1710. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 76r.

53. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 84r.

54. Sobre els esdeveniments generals de la guerra, Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *La Guerra de Sucesión de España (1710-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

una solevación general, por estar todos irritados contra el gobierno, pues todos los que gobiernan tienen grande fausto, gastan tendío, tienen mucha plata labrada y todos vinieron desbragados y son sobras de lo que roban». ⁵⁵

D'entre tots els ministres borbònics que hi havia a València, només un va saber estar a l'altura de les circumstàncies. Coneixedor de la gravetat del moment, el governador, Don Antoni del Valle, va amenaçar de bombardejar la ciutat i de passar a degolla els rebels, advertint els gremis que només lliuraria la ciutat si les tropes que arribaren foren superiors a les de la guarnició. ⁵⁶

Però, malgrat ser tan favorables les circumstàncies, aquesta operació, la més important de les que havien afectat el País Valencià des de la desfeta d'Almansa, no estava exempta de dificultat. La primera, que, si bé era factible enviar un estol a les platges de València amb el nou virrei, el comte de Savallà, i els ministres que havien de regir totes les institucions forals, la quantitat de tropes que podrien embarcar-se no seria capaç de dur a bon terme el desembarcament, per la previsible oposició de les tropes borbòniques. Era necessari, per tant, enviar-ne més per terra, però, en aquest cas, la dificultat estava en què Tortosa, Miravet i Morella, que servien de muralla al País Valencià, estaven en mans borbòniques. Calia, per tant, rendir primer Miravet i Morella. En tot cas, i en mig de notícies confuses, l'operació va fracassar. Segons el marquès de San Felipe, l'estol que, suposadament, duia el comte de Savallà es va avançar i va aconseguir desembarcar en les platges de València uns pocs centenars d'homes, però foren obligats a rembarcar-se. ⁵⁷ Altres testimonis de l'època, però, assenyalen que l'estol aliat, en arribar a Tarragona per embarcar algunes tropes, va rebre l'orde de retrocedir davant l'anunci de què els francesos preparaven el setge de Girona. Es tractava ara d'una maniobra de diversió, a iniciativa de Lluís XIV, per tal de frenar *in extremis* l'avanç dels aliats cap a Madrid i l'operació de recuperar València.

Per unes raons i altres, els aliats hagueren de posposar l'empresa que hauria permès als valencians recuperar els Furs. L'evolució dels esdeveniments militars, amb les victòries borbòniques de Brihuega i Villaviciosa, tampoc no va ser favorable. Pel contrari, el govern borbònic va accentuar les mesures de vigilància i de repressió sobre els austriacistes. Les ja aplicades de control d'armes, prohibició de mantenir correspondència amb Barcelona, manifest de forasters, empresonaments, assots, desterraments, persecució dels mique-

55. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 100v.

56. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 99r-100v. Aquest dietari ofereix una valuosa informació sobre els esdeveniments de la ciutat de València.

57. Vicente BACALLAR Y SANNA, *Comentarios...*, p. 205-206.

lets, etc, resultaven inoperants. Calia, per tant, adoptar-ne d'altres de més dissuasives per tallar de soca-rel les reunions clandestines i l'arribada d'emissaris i correspondència del Principat. Don Roderic Cavallero, alcalde més antic del crim de la *Chancillería*, proposava al Consell de Castella poder aplicar un mitjà extraordinari com era l'anomenada potestat econòmica, una regalia que permetia actuar per la via sumària contra seglars i clergues, sense atendre les formalitats d'un procediment judicial ordinari, proposta que va ser acceptada pel Consell de Castella amb algunes limitacions.⁵⁸ També es va fer un pas més en relació amb les mesures ja aplicades anteriorment, tractant ara de cercar la col·laboració de la societat i dels mateixos dissidents. Un ban de 27 de setembre de 1710 prohibia seguir anomenant miquelets els que en avant deurien anomenar-se lladres, els quals haurien de ser privats d'oficis públics i honorosos, així com els seus pares i sogres. També s'autoritzava qualsevol borbònic a incorporar-se a les tropes que els perseguïen i a rebre exempcions en cas de lliurar-los vius o morts. Un altre, de 21 d'octubre de 1710, oferia també recompenses temptadores, diners, franquesses d'allotjaments i altres contribucions de guerra, i fins i tot l'anonimat i la impunitat per al delator i dos còmplices més, si les informacions aportades permetien detenir els qui tenien reunions clandestines, relacions amb els enemics o introduïen cartes procedents de Barcelona.⁵⁹ Tot per tal de frenar l'activa presència dels miquelets per tot arreu, també en les proximitats de la ciutat de València, on provocaven greus problemes d'abastiment.⁶⁰

Conseqüència també dels esdeveniments dels que va ser escenari la capital de la monarquia, amb l'entrada de l'arxiduc i el reconeixement de què havia estat objecte per part de destacats personatges, entre ells alguns valencians, com l'arquebisbe i alguns membres de la noblesa, el Consell de Castella va posar en marxa els processos corresponents el gener de 1711. Mesos després, el fiscal de la *Chancillería* de València, el doctor Damià Cerdà, va fer pública la relació de dissidents per a procedir a les confiscacions de béns, quelcom que va ser durament criticat pels mateixos borbònics: «que para ser valenciano fue terrible i impoderable maldad hacer con su Patria lo que no se había hecho en Castilla ni en otras partes».⁶¹

L'any de 1711 va estar marcat per les activitats d'una dissidència incombustible, en un context en el que s'estretia la dominació sobre València i el setge sobre Catalunya. Els miquelets continuaren acaparant el protagonisme i també les mesures de represàlia, que es feren extensives a qui els donà suport, ara de manera

tan contundent que s'obligà els veïns de distintes poblacions de la Ribera Alta, la Vall de Cofrents, la Canal de Navarrés i la Foia de Bunyol a abandonar-les i traslladar-se amb els seus respectius rectors a Alberic o a Bunyol.⁶² Aquestes mesures foren acompanyades de l'organització de companyies de paisans fidels, pagades per donatius voluntaris, per a perseguir miquelets i també per l'oferiment de composicions a canvi d'exempcions fiscals.

Malgrat la difícil situació dels aliats i de l'austriacisme català a partir de 1711, o justament per això, no mancaren els intents de noves diversions al País Valencià, un anunci de desembarcament en Vinaròs per a assetjar Tortosa, una nova sorpresa de Tortosa, una conjura per a prendre el castell de Peníscola, un desembarcament de miquelets en l'Albufera per prendre Cullera i fortificar-se allí⁶³ o un altre en les proximitats de Torreblanca; fins i tot, en 1713, evacuades ja les tropes aliades, es va fer córrer la veu de què havia arribat a Alacant una gran armada procedent del nord d'Àfrica per a divertir el setge de Felip V sobre Barcelona. En fi, una intensa activitat, protagonitzada majoritàriament per miquelets, paral·lela a les nombroses execucions sumàries dels seus protagonistes.

Amb la defensa de Barcelona, en la que participaren nombrosos valencians i en la que assolí un paper protagonista el general valencià Basset, va culminar la llarga lluita contra l'exèrcit borbònic, encetada en 1707, per tal de revertir les conseqüències negatives derivades de la batalla d'Almansa. La caiguda de Barcelona no acabà, però, amb les activitats dels miquelets valencians. En la primavera de 1715 molts s'embarcaren cap a Mallorca per defensar l'illa de les tropes filipistes i la seua presència i l'activisme en terres valencianes han estat també constatats en els anys posteriors, quan les circumstàncies internacionals es mostraven més favorables a la consecució dels seus objectius. És aquesta una etapa poc coneguda quant a la pervivència del fenomen, però és més que probable que el pas del temps anara debilitant aquesta forma de reivindicar el sistema de govern propi de la Corona d'Aragó, deixant només oberta la via política.

5. EN ÚLTIM EXTREM, CÀSTIG O CLEMÈNCIA?

Com ha quedat recollit en pàgines anteriors, l'entrada de les tropes borbòniques procedents d'Almansa va causar un autèntic cataclisme en un territori vençut, que encara resistia i al que calia dominar. Austriacistes i borbònics, maulets i botiflers, suportaren la presència de les tropes arreu del territori; foren obligats a contribuir per primera vegada i de manera plena al seu man-

58. AHN, *Consejos*, lligall 6806 A/59.

59. BHUV, ms. 17/26.

60. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 203v i 206v.

61. José Vicente ORTÍ Y MAYOR, *Diario...*, f. 331v.

62. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 283.

63. Isidro PLANES, *Sucesos fatales...*, III, f. 262v-263.

teniment; veieren alterada la seua vida quotidiana pels efectes de la guerra, la presència de l'exèrcit i les activitats dels miquelets, i, desaparegudes les lleis forals i sotmesos a la mera voluntat del rei i a la improvisació i a l'arbitrarietat en l'aplicació de les noves lleis, quedaren a mercè del poder militar.

Els allotjaments constituïren, sens dubte, la càrrega més important i la principal causa de descontentament, però no l'única, perquè a ella s'afegien múltiples conceptes impositius de caràcter militar i d'exigències que provocaren la fallida de les hisendes municipals i la ruïna dels veïns, tots dos molt castigats ja per les penúries viscudes també durant l'etapa de govern austriacista. La resposta, però, no es va fer esperar i es va expressar en forma de memorials a Felip V, enviats per les institucions municipals per denunciar els abusos i implorar la clemència reial. L'Ajuntament d'Oriola fou un dels primers a representar al rei la situació insuportable en la que es trobava, obligat a allotjar i mantenir la guarnició, a donar quarter d'hivern a distints contingents i a aportar quantioses sumes per a la reedificació del castell i per a socórrer les tropes destinades al bloqueig d'Alacant.⁶⁴ Tot això havia impulsat molts veïns a abandonar la ciutat i passar-se a les files dels miquelets «por no tener con qué alimentarse», a més de patir els robatoris d'aquestes quadrilles, que havien deixat els camperols sense ramats i sense animals de tir i instruments per a treballar. Les dificultats s'estenien a altres col·lectius, com els oficis, els pobres, les vídues i moltes dones a qui s'havien confiscat les dots i mancaven de recursos suficients per a poder al·legar els seus drets. Les dificultats per a fer front a tantes exigències eren majors pel fet de què gran part de les cases i hisendes estaven confiscades pel Reial Patrimoni i perquè l'estament eclesiàstic no contribuïa a les càrregues militars. Per altra part, la hisenda municipal estava en fallida, ja que devia 10.000 doblons de pensions de censals no satisfetes i de diferents partides prestades per particulars per a fer front a les despeses de 1707.

Però, el que realment motivava el Memorial d'Oriola, d'11 de febrer de 1708, era que als 1.200 reals diaris que devia satisfer per a utensilis de les tropes, s'hi afegia ara una nova contribució exigida pel superintendent de Rendes Reials, Don Joan Pérez de la Puente, de 4.000 lliures en concepte de capitació dels drets reials de Castella, és a dir, d'*alcabalas y cientos*, de l'any 1708, «que nunca podríamos juntar». La decisió final va quedar en mans del rei, però no degué ser satisfactòria quan uns mesos després, en octubre de 1708, l'Ajuntament d'Oriola representava de nou l'extrema pobresa, agreujada ara per una plaga de llagosta, les inundacions

del riu i el manteniment d'una companyia de quaranta homes per a defensar l'horta de les incursions dels miquelets. En aquesta ocasió, el Consell de Castella es mostrava partidari d'atendre en part la petició,⁶⁵ però el cavaller d'Asfeld considerava contraproductent qualsevol mesura de gràcia «con una ciudad que ha sido tan ciega en su rebeldía, qual no ay otro de peor exemplo», i que provocaria moltes altres reclamacions.⁶⁶ No foren aquestes les úniques representacions de l'Ajuntament d'Oriola. En gener de 1709 afegia una nova calamitat, «la insuportable hambre que oy se experimenta», conseqüència de l'embargament dels grans de particulars i d'eclesiàstics, per a cobrir les necessitats de l'exèrcit.⁶⁷ No seria l'última.

L'Ajuntament i el bisbe oriolans respongueren amb nous memorials al repartiment decretat pel comandant general de les tropes, Don Francesc Caetano, el 27 d'octubre de 1709, destinat a satisfer el pagament d'utensilis de les tropes allotjades al País Valencià. La quantitat que corresponia a Oriola i Catral, a raó de 15 reals de moneda valenciana al mes per cada veí, era de 1.725 lliures. En aquesta ocasió, la queixa se sustentava en què el càlcul de la derrama s'havia fet sobre la xifra de 1.150 veïns, de la qual no s'havien descomptat els exempts, és a dir, eclesiàstics, vídues, jornalers pobres, pobres de solemnitat, comerciants francesos, salnitres, soldats de les companyies formades recentment, ministres del Tribunal Eclesiàstic i de la Santa Croada, servidors de la catedral i parròquies i oficials del govern municipal, amb la qual cosa els contribuents es reduïen a 512. Els regidors aprofitaven per a recordar al rei el recent donatiu de 1.300 doblons, valor de 400 fanegues de blat; el préstec de 900 més enviades a la ciutat d'Alacant, i els 3.000 pesos gastats en les fortificacions de la ciutat i el castell alacantins.⁶⁸

En aquestes circumstàncies, i en espera d'una manifestació de la clemència reial que permetera alleujar la situació dels oriolans, el 19 de novembre arribà a la ciutat del Segura un esquadró del regiment de Màlaga. A instàncies del seu comandant, l'Ajuntament es veié forçat a avançar les quantitats necessàries per al sosteniment de les tropes, fins a la suma de 1.725 lliures, amb la condició de què serien descomptades de la contribució d'utensilis, però, per a sorpresa i indignació dels capitulars, el coronel es va negar a reconèixer les despeses de pa, ordi i altres queviures. És més, l'11 de desembre, mentre els regidors estaven deliberant sobre les decisions a prendre, va ordenar allotjar els soldats en

65. AHN, *Estado*, lligall 350-2, consulta del Consell de Castella al rei de 28 de setembre de 1708.

66. AHN, *Estado*, lligall 345-2, carta d'Asfeld a Grimaldo de 30 d'octubre de 1708.

67. AHN, *Estado*, lligall 802, Memorial de l'Ajuntament d'Oriola, de 29 de gener de 1709.

68. AHN, *Estado*, lligall 375, memorials de la Ciutat i bisbe d'Oriola al rei, de 17 de novembre de 1709.

64. AHN, *Estado*, lligall 345, Memorial de l'Ajuntament d'Oriola al rei, d'11 de febrer de 1708, al que acompanya una carta del bisbe d'Oriola, de 10 de febrer, en què dona suport a la representació.

les cases dels capitulars, amb les corresponents protestes per part dels qui havien estat promoguts a les regidories per la seua fidelitat. La Ciutat d'Oriola no va tardar a remetre un nou Memorial, de 17 de desembre, per denunciar el que considerava un «injusto procedimiento contra la honra de tan visibles vasallos» i sol·licitar un remei a la misèria del Comú.⁶⁹ La resposta la va portar personalment Don Francisc Caetano, comandant general de les tropes, en la seua visita a Oriola en març de 1710, i es va traduir a rebaixar la quantitat a pagar a 1.500 lliures, quelcom insuficient en opinió dels regidors i, a més, exigides de manera preceptiva sense descomptar les quantitats avançades per diferents conceptes. La Ciutat i el bisbe representaven de nou, en març de 1710, l'estat miserable dels veïns, que suportaven la fiscalitat existent durant l'època foral, els drets castellans d'*alcabalas y cientos* i les noves contribucions militars. A més, els regidors proposaven regular els utensilis a 800 lliures al mes per tal d'evitar la despoblació i, esgotades ja totes les vies, prenen la decisió d'enviar un extraordinari al rei.⁷⁰

Foren molt nombroses les queixes presentades pels municipis contra les noves contribucions, especialment les de caràcter militar. Els regidors de la nova Sant Felip, edificada sobre les runes de l'antiga Xàtiva, anaven més lluny en demanar, en l'estiu de 1708, exempció completa durant deu anys amb l'argument de l'«acrisolada fidelidad» dels nous pobladors. Justament, aquesta condició, així com la conveniència d'impulsar la repoblació i les dificultats, en la pràctica, de poder cobrar el quarter d'hivern de veïns tan poderosos com els que havien rebut mercès de béns confiscats a Xàtiva, molts dels quals estaven al servei del rei en l'exèrcit i altres ocupacions, facilitaren que fóra exonerada de satisfer el quarter d'hivern.⁷¹

El 14 d'agost de 1708, la vila de Morella representava a Felip V la impossibilitat de poder seguir contribuint a les necessitats del servei reial com ho havia fet fins aleshores. En principi estimava en 20.000 lliures el menyscabament que havien patit el Comú i particulars, al qual calia afegir 20.000 ducats en diners en efectiu gastats en quarters, a més dels salaris del governador, coronel i soldats, sense que se li haguera fet cap

69. AHN, *Estado*, lligall 375, Memorial de l'Ajuntament d'Oriola al rei, de 17 de desembre de 1709. En l'informe demanat per Grimaldo a Don Francisc Ronquillo, aquest es mostrava totalment contrari a què els oficials s'atribuïren la facultat d'allotjar les tropes, per ser «perjudicialísimo a los pueblos», però, pel contrari, no era partidari de rebaixar la derrama de subsidis per evitar greuges comparatius, però sí de comprovar la quantitat exacta que li corresponia en relació amb la xifra real de veïns.

70. AHN, *Estado*, lligall 390, memorials i cartes de la Ciutat i bisbe d'Oriola al rei de 9, 10 i 24 de març de 1710.

71. Hi ha constància d'haver estat exempta dels quarters de 1709 i 1710. AHN, *Estado*, lligall 367 i 375, cartes de la Ciutat de Sant Felip a Grimaldo de 2 de novembre de 1709 i 17 de març de 1710.

rebut d'aquestes quantitats.⁷² A això calia afegir que, per tal de formar un magatzem que garantira l'aprovisionament de les tropes, s'havia pres als veïns tot el blat que tenien, amb la promesa —incomplerta— de què se'ls pagaria i amb l'agreujant de què, en aquell moment, no se'ls permetia vendre el blat lliurement, la principal font d'ingressos, amb la qual cosa no disposaven d'efectiu per a atendre la resta d'obligacions i necessitats. Però allò que veritablement feia insuportable la situació no era només la despesa —sent tan important—, sinó les vexacions i extorsions a les que estaven sotmesos els borbònics per part dels nous governants: «por lo que se les ultraja, siendo assí que el actual Gobierno de ella se conpone de fieles vassallos, los quales, por capitulación, salieron de la cárcel». La queixa no només afectava els caps de l'exèrcit, es feia també extensiva a Don Joan Pérez de la Puente, superintendent de Rendes Reials, que pretenia que Morella satisfera en concepte de capitació d'*alcabalas y cientos* una xifra exorbitant. Pérez de la Puente, lluny d'escoltar les reclamacions, acusava «de reveldes y malos vassallos a quantos le hablan por no poder asentir a lo que pide, sin atender a la despoblación de los vezinos, ni menos a los pobres de necesidad, ni a lo perdida ni aniquilada que está dicha villa».

Les queixes proliferaren també entre les poblacions de senyoriu, tant per la capitació d'*alcabalas*, com per la derrama de quarters. En aquestos casos, els municipis recorrien als seus senyors com a intermediaris davant les autoritats polítiques i militars i, fins i tot, davant del rei. Felip V es va mostrar molt receptiu a les instàncies de la gran noblesa valenciana i fidel borbònica, com els ducs de Medinaceli i Gandia, el marquès d'Ariza i el comte de Santisteban, tots els quals havien patit un menyscabament important en les seues rendes i patrimoni durant l'etapa de govern austriacista. El duc de Gandia, concretament, demanava una reducció del quarter assenyalat a les poblacions del ducat i argumentava no sols la impossibilitat dels vassalls de satisfer la quantia demanada, sinó també la de fer front a les prestacions senyorials.⁷³ No hi ha constància de la resposta reial, que cal suposar que seria també favorable, tractant-se de peticions formulades per la gran noblesa borbònica o per poblacions també fidels, però resulta, si més no, colpidor el zel i el rigor amb el que es va recaptar la contribució de quarters de l'any 1710. El 25 de juny de 1710 arribava a Gandia Don Miquel de Sada, després de vint-i-cinc dies de córrer el país per

72. AHN, *Estado*, lligall 346, Memorial de la vila de Morella al rei, de 14 d'agost de 1708. Fins aquells moments, la vila havia pagat 2 doblons al dia al governador, 50 doblons al mes al coronel i 16 diners a cada soldat. A més, Morella havia gastat 10.000 pesos quan va passar per la vila el comte de Las Torres i en el regiment de Don Miguel Pons, que es va quedar de guarnició.

73. AHN, *Estado*, lligall 390, carta del duc de Gandia al pare Pere Robinet de 17 de febrer de 1710.

a cobrar el quarter i es mostrava segur —tot just arrellegades les collites— de poder recaptar les quantitats pendents amb la major puntualitat, «aunque los paisanos se queden sin tener qué comer».⁷⁴

En el seu cas, les conseqüències negatives eren encara més greus en la seua baronia de Cofrents, on les poblacions de Teresa, Zarra, Jarafuel i Jalance havien estat saquejades pel governador borbònic de la Vall de Cofrents, Don Tomàs Gisbert, ajudat per paisans de Carcelén i altres poblacions de la frontera de Castella. El saqueig havia afectat totes les cases i també les esglésies respectives, per un valor de 62.000 lliures. Tal com denunciava el duc, el robatori s'havia produït en absència dels veïns, amb engany, després d'haver donat garanties de les persones i els béns.⁷⁵

Les crítiques generalitzades dels valencians i els efectes negatius en la consolidació del nou govern exigien un canvi rotund, però no resultava fàcil que els comandants dels respectius llocs entengueren que la seua autoritat es limitava a la jurisdicció militar i no devia afectar les competències municipals. Especialment criticades foren també les derrames per a satisfer els salaris dels governadors, considerades abusives i, en qualsevol cas, una despesa que devia ser satisfeta pel Consell de Guerra. Les dificultats de tresoreria serviren d'excusa per a justificar aquesta contribució i altres de noves. Sobre això cal assenyalar la diferència de criteris i les discrepàncies entre els mateixos ministres borbònics. Mentre que el comandant general, Asfeld, opinava que el temor a una protesta popular no devia impedir aplicar les derrames, i més amb l'exèrcit ocupant el territori, el president de la *Chancillería*, Colón de Larreátegui, qualificava d'«estafa y latrocinio» la pretensió de què els veïns foren obligats a pagar el sou dels governadors.⁷⁶

Les queixes per la política de mà dura aplicada per Asfeld continuaren a l'arribada del nou comandant general, Don Francesc Caetano i Aragó, qui, pel contrari, es va veure obligat a defensar-se davant el rei de les acusacions que li atribuïen una conducta «muy floxa» i ho va fer atacant el seu oponent, Asfeld, a qui responsabilitzava d'haver provocat, amb la seua política durament repressiva, un enfortiment de l'austriacisme. Igualment, considerava excessius els sous establerts sobre els pobles per a satisfer la paga de tants governadors i que, cobrats de manera rigorosa, havien suposat una càrrega intolerable, afegida als quarters desmesurats i altres contribucions extraordinàries, que «ha

puesto los corazones, por la intolerable carga, en la última desesperación [...] resultando de todo gravísimos daños al mejor servicio de vuestra Magestad».⁷⁷

Precisament, la constatació de què els avanços en el control militar del territori no anaven acompanyats de la pacificació i de què, dia a dia, augmentava la resistència armada protagonitzada pels miquelets, els intents de desembarcaments i de noves sublevacions, les manifestacions de dissidència, el rebuig al govern borbònic i les fortes crítiques als abusos de les tropes exigien una resposta. Ja en desembre de 1708, arran de la recuperació de Dénia i de la ciutat d'Alacant, Felip V s'havia manifestat disposat a corregir els abusos de les tropes i a restablir el clima necessari per a la recuperació de les activitats econòmiques, en benefici de la Reial Hisenda.⁷⁸ Poc després de la capitulació del castell d'Alacant, en abril de 1709, el rei va transferir a la *Chancillería* el poder civil, criminal i polític que fins aquell moment havia exercit el comandant general, una decisió que l'equiparava a les *chancillerías* castellanes.

No obstant això, aquestes mesures i declaracions d'intencions no bastaven i la transferència de competències assenyalada no produiria efectes immediats. Pel contrari, havia arribat el moment de canviar el rumb i el rei devia fer una demostració de la seua benignitat i clemència per tal de millorar la seua imatge. Així ho expressava un borbònic, Joan de Valoyas, el gener de 1710, «pues asta aora todo a sido rigor, todo a sido cortar el árbol por el tronco i se a de procurar guardar el que queda para cojer algo de fruto, porque si se an de plantar y criarles pasará mucho tiempo para dar frutos». Al seu parer, la situació dels valencians havia arribat a ser insostenible, perquè, a les fortes càrregues senyoriales a les que estaven sotmesos, s'hi havien afegit els tributs de Castella, més els allotjaments, els quarters i les execucions militars, sense comptar les hostilitats dels miquelets i les represàlies dels soldats. Tampoc no contribuïa a pacificar el país la caòtica situació provocada per la introducció de les lleis de Castella, «pues ni se observa ni se entiene, ni lo uno ni lo otro».⁷⁹

I encara més, en febrer de 1710, en vespres de la campanya militar, Felip V va anunciar la intenció de restituir els Furs que no foren contraris a la seua sobirania.⁸⁰ Com ja s'ha analitzat anteriorment, es tractava, sens dubte, d'una maniobra destinada a neutralitzar la resistència armada i el descontentament social dels valencians, en uns moments en els que era necessari

74. AHN, *Estado*, lligall 380, carta de Don Miquel de Sada al marquès de Bedmar de 25 de juny de 1710.

75. AHN, *Estado*, lligall 390, carta del duc de Gandia a Grimaldo de 20 de gener de 1710. La causa d'haver-se absentat els veïns degué estar motivada per la sospita de què els habitants de la baronia donaven suport als miquelets.

76. AHN, *Estado*, lligall 346, carta d'Asfeld a Grimaldo de 4 de setembre de 1708.

77. AHN, *Estado*, lligall 346, carta de Don Francesc Caetano a Grimaldo de 22 de juliol de 1709.

78. AHN, *Estado*, lligall 350-2, Instrucció del Consell de Castella al cavaller d'Asfeld, de 12 de desembre de 1708.

79. AHN, *Estado*, lligall 390, carta de l'infançó Joan de Valoyas a l'arquebisbe de València de 21 de gener de 1710.

80. AHN, *Estado*, lligall 6806-A/10, Instrucció de Felip V al governador del Consell de Castella per a què les *chancillerías* de Saragossa i València informaren sobre la devolució dels Furs.

poder disposar de tots els efectius militars en la campanya de Catalunya, a risc de deixar el país sense els recursos necessaris per a evitar una nova sublevació. També necessitava el rei compensar la retirada de les tropes franceses de la Península amb un major suport per part de tots els seus territoris.

En aquest context, junt amb les opinions contràries a revisar l'abolició dels Furs, se n'obrien pas d'altres de molt favorables, i, en especial, una, la de Don Francesc Portell, membre rellevant del Consell de Castella. En la consulta elaborada sobre la qüestió a petició del rei, Portell no dubtava a qualificar d'universals les queixes sobre l'administració dels impostos i a criticar obertament «las extorsiones y trazas de que se han valido para sacar dinero, que tienen aniquilados los pueblos, arruinados los naturales y perdido el Reyno, con daño imponderable de su Magestad». La seua crítica immisericordiosa s'estenia al tracte injust que s'havia aplicat als borbònics valencians, considerats igual que els rebels, «despreciados y miserables». En la seua opinió, l'únic remei era que Felip V prenguera, com més aviat millor, una resolució sobre la devolució dels Furs, que tantes esperances havia creat. El restabliment de l'antiga planta de govern deuria anar acompanyat del retorn dels naturals als càrrecs de govern, perquè només ells, coneixedors de la realitat del país i interessats en la seua conservació, podrien evitar els errors comesos pels forasters.⁸¹

Però Portell no només contemplava la situació d'Aragó i de València. Com a català, considerava que aquesta solució seria també l'arma més poderosa per a facilitar la conquesta de Catalunya i assegurar la quietud d'aragonesos i valencians. En aquesta apreciació coincidia amb Valoyas, qui considerava que la política de repressió aplicada al País Valencià resultava molt negativa per al rei en relació amb el futur de Catalunya: «haviendo hablado con algunos catalanes, afectos y no afectos, son de sentir que a echo tanto ruido en Catalunya este rigor y trato, que con los valencianos se a echo, que primero se dexarán degollar y perderán vida y hacienda que buelban al dominio de su Magestad».⁸²

No obstant això, entre el rigor i la clemència, acabà imposant-se el primer. Els nous intents de sublevació per part dels valencians els esdeveniments transcendents que es produïren en 1710 i la continuació de la guerra de guerrilles i la connivència entre l'austriacisme català i valencià contribuïren a mantenir la confrontació general amb els ministres borbònics, la resistència dels austriacistes i les esperances dels valencians per recuperar els Furs.

81. AHN, *Estado*, lligall 380, consulta de Don Francisco Portell, enviada a Grimaldo en carta, de 14 d'abril de 1710.

82. AHN, *Estado*, lligall 390, carta de l'infançó Joan de Valoyas a l'arquebisbe de València de 21 de gener de 1710.

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. Barcelona: Crítica, 2010.
- BACALLAR Y SANNA, Vicente, marqués de San Felipe. *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Phelipe V el Animoso*. 2a ed. Estudi preliminar i notes de Carlos Seco Serrano. Madrid: Gráficas Yagües, 1957 [1a ed.: Gènova, s. a.]
- CASTELLVÍ, Francesc de. *Narraciones históricas*. Manuscrit de l'Österreichisches Staatsarchiv de Viena. Edició a cura de Josep M. Mundet i Gifre i José M. Alsina Roca i estudi preliminar de Francisco Canals Vidal. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002. 4 v.
- CERVERA TORREJÓN, José Luis. *Joan Baptista Basset: Vida i mort del líder maulet*. València: Tres i Quatre, 2006.
- ESCARTÍ, Vicent Josep. *El Diario (1700-1715) de Josep Vicent Ortí i Major*. València: Bancaixa, 2007.
- ESPINO LÓPEZ, Antonio. *Miquelets i sometents al front de l'Ebre durant la Guerra de Successió (1705-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2009.
- Pàtria i llibertat: La Guerra de Successió a Catalunya*. Catarroja; Barcelona: Afers, 2013.
- FRANCH, Ricardo (ed.). *La sociedad valenciana tras la abolición de los Fueros*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2009.
- LÓPEZ DE MENDOZA Y PONS, Agustín, conde de Robres. *Historia de las Guerras Civiles en España*. Saragossa: Imprenta del Hospicio Provincial, 1882. [L'obra ha estat reeditada recentment amb el títol *Memorias para la historia de las guerras civiles de España*, amb un estudi preliminar i transcripció de José María Iñurritegui, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006]
- MIÑANA, José Manuel. *De bello rustico valentino*. La Haia: Petrus de Hondt, 1752. [Pròleg de Gregori Maians] [La primera traducció al castellà fou publicada per Vicente Castañeda, en la *Revue Hispanique* [Nova York; París], vol. LV (1922), p. 447-618. Existeix una nova edició revisada del text llatí i nova traducció amb el títol *La Guerra de Sucesión en Valencia*, edició a cura de F. Jordi Pérez Durà i José M.ª Estellés i González, València, Institució Alfons el Magnànim, 1985]
- PÉREZ APARICIO, Carme. *Canvi dinàstic i Guerra de Successió: La fi del Regne de València*. València: Tres i Quatre, 2008.
- «Don Juan Bautista Basset y Ramos. Luces y sombras del líder austracista valenciano». *Estudis: Revista de Historia Moderna* [València], núm. 35 (2009), p. 133-164.
- «La respuesta valenciana a la abolición de los Fueros. Los migueletes». *Estudis: Revista de Historia Moderna* [València] núm. 37 (2011), p. 393-412.
- TORRAS I RIBÉ, Josep M. *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.